

tijden, in elk geval die van het jongste verleden, laat zien wat er van de mensheid terecht komt, als de autonome aan niemand verantwoording schuldige mens haar de wet stelt. De mens treedt eerst dat recht met ontzag tegemoet, dat voortkomt uit een bron, die buiten, die boven hem staat.

Die bron heb ik nooit duidelijker aangewezen gezien dan toen ik op een donkere zondagmiddag in november 1954 de Law School van Harvard bezocht. In de studiezaal van de bibliotheek trof mij het op een centrale plaats aangebrachte opschrift: *Of Law no lesse can be acknowledged than that her seate is the bosome of God*. Het minste wat van het recht gezegd moet worden is, dat het zijn zetel heeft in Gods boezem.¹⁴ „Alleen het op God gericht recht, aldus J. van der Hoeven in een opstel over *Religie en recht*, kan aan dat, wat de mens als behoefte aan rechtvaardigheid in zich draagt, volledig beantwoorden, omdat het uitgaat van de mens als schepsel Gods. Want alleen dan wordt een mens in zijn diepste wezen en eigen aard erkend, alleen dan komt hij tot „zijn recht”, wanneer hij wordt erkend als schepsel, zonder aanzien des persoons, onafhankelijk van kleur, landsaard, positie en begaafdheid, als voor Gods aangezicht een eigen, onvervangbaar wezen: Zijn kind.”¹⁵

Er is in de rechtsgeschiedenis een episode van beslissende betekenis geweest. Zij wordt ons verhaald in het lijdensevangelie: „Jezus dan werd voor den stadhouder gesteld.”¹⁶ Enkele jaren geleden heeft P. J. Verdam ons met soms aangrijpende soberheid de verhouding tussen het proces tegen Jezus voor Kajafas en dat voor Pilatus duidelijk maakt, *Sanhedrin en Gabbatha*.¹⁷ Mij gaat het nu om Gabbatha, om het terechtstaan van Jezus voor de wereldlijke rechter. Pilatus weet, dat de overpriesters Jezus uit nijd overgeleverd hebben. Hij tracht op alle mogelijke manieren aan een vonnis in welke zin dan ook, te ontkomen, maar, als al zijn pogingen daartoe falen, wint de politicus het van de rechter. „Pilatus oordeelde het geraten de schare haar zin te geven en

spreking van M. W. Scheltema, *Beschouwingen over de vooronderstellingen van ons denken over recht en staat*, proefschrift R.U. Leiden 1948), *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* 1949, blz. 193 e.v.; dezelfde, bespreking van R. Kranenburg, *De grondslagen der rechtswetenschap*, 2e dr., *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* 1950, blz. 89 e.v.

¹⁴ Over de Law School van Harvard zie men Charles A. Wagner, *Harvard, Four centuries and freedoms*, New York 1950, blz. 92 e.v.; blz. 266 e.v.

¹⁵ J. van der Hoeven, *Religie en recht*, *Wending* 14e jrg. (maart 1959), blz. 22/23.

¹⁶ Mattheüs 27 : 11.

¹⁷ Rectorale oratie Amsterdam V.U. 1959.